

"Dr. Muhammed Abdü'l-Lâtîf Herîdî, *El-Edebü't-Türkiyyü'l-İslâmî*, El-Memleketü'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye, Vizâretü't-Ta'limi'l-Âli, Câmi'atü'l-Îmâm Muhammed bin Su'ûd El-İslâniyye, Merkezi'l Buhûs, H. 1407-M. 1987, 325 s.

Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılan araştırmalar, ülkemizde olduğu gibi yurt dışında da sürmektedir. Ancak Batı'da göreceli olarak çok olan bu alandaki çalışmalara Arap dünyasında pek fazla rastlanmamaktadır. Bu bakımdan Mısır Aynü's-Şems Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkam Muhammed Abdü'l-Lâtîf Herîdî'nin *Edebü't-Türkiyyü'l-İslâmî* adlı Türk edebiyatının belirli bir bölümüyle ilgili çalışması, ayrı bir öneme sahiptir. Zira bu eser, Türk edebiyatını Arap okuyucusuna tanıtmada dikkate değer bir adımdır.

Muhammed Herîdî, doktora öğrenimini Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamlamış (1977), doktora tezini de bir Türk romancısı; Reşat Nuri Güntekin üzerine hazırlamıştır (*Reşat Nuri Güntekin'in Hikâye ve Romanlarında Köy ve Kasaba Hayatı*, Yöneten: Prof. Kenan Akyüz, Ankara 1977)

Yazarın *Edebü't-Türkiyyü'l-İslâmî* adlı çalışması, beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Türklerin İslâm'ı kabul edişinde rol alan psikolojik, sosyolojik özelliklerin ve töresel, geleneksel motiflerin Türk ruhuna uygunlukları gibi etkenler irdelenir. Bu arada uygun şartların bir araya gelişiyle kolaylıkla müslüman olan Türklerin zaman içerisinde yeni ve büyük bir İslâm-Türk uygarlığı kurdukları vurgulanır. Peşisıra doğacak İslâmî Türk edebiyatının beslendiği temel kaynağın bu medeniyet olduğunu belirten yazar, *Kutadgu Bilig* ve *Atabeti'l-Hakâik* üzerinde kısaca durur.

Muhammed Herîdî, kitabının "Osmanlı Türk Edebiyatı" adını verdiği Divan edebiyatıyla ilgili kısmında bu dönem Türk edebiyatının İslâmî kaynaklarına değinir. Bunlar arasında *Kur'ân-ı Kerîm*, Hz. Peygamberin sünneti, Bilim kurumları, Medreseler, Tasavvuf, İslâmî kahramanlıklar, Arap edebiyat ve sanatı (kaside, Musarrimat, Mesnevî, Gazel, Aruz) gibi unsurlar bulunmaktadır.

Yazar, Divan edebiyatı üzerinde ayrıntılı olarak durmakta; Ahmedî, Kadı Burhaneddin, Ahmed-i Dâî gibi şairleri şiirlerinden aldığı örneklerle değerlendirmektedir.

Ayrıca dönemin nesrine de değinen Herîdî, Hicrî dokuzuncu asır nesir yazarı, olarak Sinan Paşa'yı incelemektedir.

İkinci Bölümde ağırlıklı olarak Hicrî onuncu ve on birinci asırlarda İslâm medeniyeti ve Osmanlı Türk edebiyatını karşılıklı ilişki ve etkileşimleri bağlamında gündeme getirilmiştir.

Yazar, kitabının üçüncü bölümünü edebiyat alanındaki Doğu-Batı arası medeniyet çatışmasına ayırmıştır. Bu bölümde Osmanlı toplumunun geçirdiği batılılaşma aşamaları ve bunun edebiyata olan yansıma biçimleri verilmiştir. Yazar, bu olayı Hicrî on birinci, Milâdî on yedinci yüzyılda Osmanlı devletinin içte ve dıştaki gerileyişiyle birlikte başlatır. Ülkenin Tanzimat'a gelişi ve Tanzimat'la birlikte aldığı yeni görünümü kısaca özetledikten sonra sosyal hayattaki batılılaşma, Batı kültürüyle iletişim kanallarının çoğalması ve siyasî İslâhat girişimleri üzerinde durur. Verilen bütün bu bilgiler, Tanzimat'tan sonra Batı medeniyeti etkisinde gelişen Türk edebiyatını anlamada bir arkaplân görevi üstlenmektedir.

Herîdî, Tanzimat dönemi Türk edebiyatını değerlendirirken Tanzimat edebiyatında dinî ve tarihî konulara da değinir. Bu çerçevede "Abdülhak Hâmid ve Endülüs", "Tarık Bin Ziyâd Piyesi", "Kahramanlık Şiiri", "Peygamber Kıssaları ve İslâm Tarihi" gibi alt başlıklar halinde bu konular derinleştirilmektedir.

İslâmî değerleri korumayla ilgili motifleri işleyen sanatçılar arasında da Ahmet Mithat Efendi üzerinde durulmaktadır.

Yazar, çalışmasının dördüncü bölümünde ise Sultan Abdülhamid'in İslâm siyaseti, Birinci Dünya Savaşı öncesi siyasî ve fikrî akımlar çatışmasını, çağdaşlık, Türk kavmiyetçiliği, Genç Kalemler hareketi, Turancılık, İslamcılık, Adem-i merkezîyetçilik gibi belli başlı konuları ana çizgileriyle sunmaktadır.

Bu kapsam içerisinde "Modern şiirde İslam davetçisi" olarak vasıflandırdığı Mehmet Akif (H. 1290-1355) e oldukça geniş bir yer vermektedir. Onun kültürel kaynaklarını, davet yolundaki çabalarını sosyal kurumlardaki bozulma meselelerini, müslüman aile kurumunu, Din ve medeniyet bağlantısını, Din-siyaset ilişkisini, kavmiyetçilik-ümmetçilik çelişkisini irdelemektedir.

şeklinde düzeltmek gerekiyor. Mısradaki "şâne" okunarak "ıarak" anlamı yakıştırılan kelime, Farsça "Felek-şân" sıfatının Türkçe yönelme durumu almış şeklidir. Buradaki "Şâh" ise, İzzet Molla'nın *Hazân-ı Âsâr*h ithaf ettiği Nakşibendî tarikatunun ilk şeyhi Bahaüddin Muhammed Nakşibend'dir. İzzet Molla'nın bu *Divan'ını* adı geçen şeyhe ithaf ettiğini *Hazân-ı Âsâr'm* başındaki bir kıt'adan anlıyoruz. Yazar bu kıt'ayı görmüş, ilk iki mısraını da kitabına almıştır. Ne yazık ki,

Ruhî fidâke ey gül-i gülzâr-ı Nakş-bend
Oldum hezâr canım ile zâr-ı Nakş-bend

...

şeklinde olan bu iki mısra kitapta,

"*Ruhi fidan ey gül-i gülzâr Nakşibend
Oldum hezâr canım ile zâr Nakşibend*"

haline getirilmiştir (s. 37).

Bir başka örnek *Mihnet-keşân*n,

*Ali kuşu etse gelüp ihtimam
Ne mümkün bula bir murabba, tamâm*

okunarak "*Ali kuşu gelip (bir yuva kurmaya) çalışsa (da) evin murab-balarından birini tam bulması mümkün değildir*" (s. 122-123) gibi anlamsız sözlerle nesre çevirilen beytidir. İkinci mısraın doğru okunuşu:

Alî Kuşî itse gelüp ihtimam

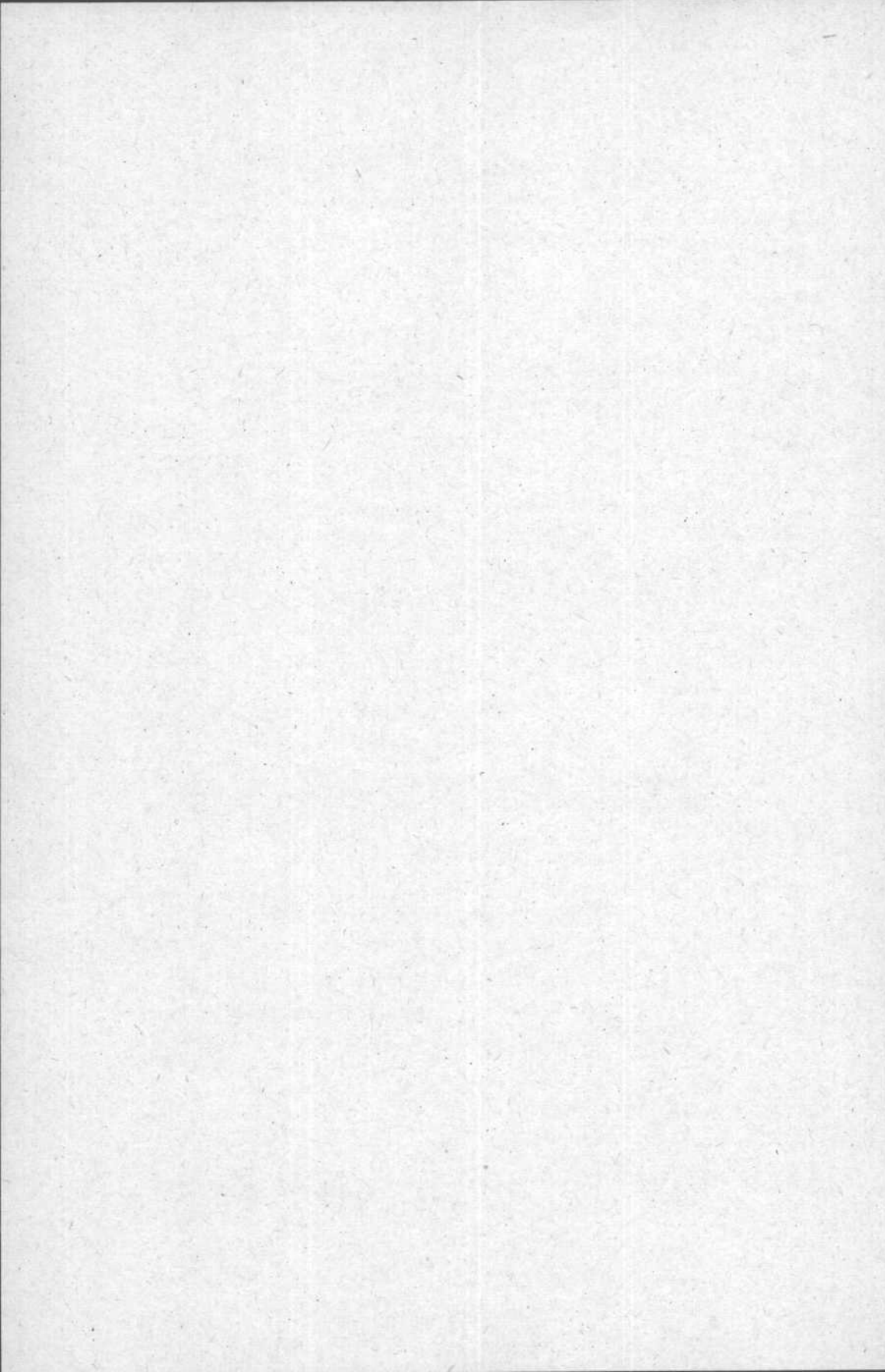
olmalıdır. Beytin nesre çevirisinde karşılaştığımız "*Ali kuşu*" ise, henüz kimsenin bilmediği bir kuş türü değil, II. Mehmet (Fatih) döneminin ünlü matematik bilgini Ali Kuşçu'dur. Dolayısıyla beyitteki "*murabba,*" sözü de bir geometri terimidir.

Bu konuda vereceğimiz son örnekteki hata ise, okuyanı hayrete düşürecek mahiyettedir. Söz konusu beyit *Mihnet-keşân*hn burada,

*Kimi der ki dün ağzını kokladım
Bakayım ne dermiş deyu bokladım*

şeklinde okunan ve "*Bazısı der ki dün ağzını kokladım. Bakayım neler söylemiş diye bokla (sıç)dım.*" (s. 96-97) sözleriyle nesre çevirilen beytidir. Bu beytin son kelimesinin "yokladım" olması gerektiğini görünce, yazarın son iki kelimeyi, yukarıdaki beyti nesre çevirmek için değil; İzzet Molla hakkında yaptığı bu çalışmayı veciz bir şekilde özetlemek için sarf ettiğini anlamakta güçlük çekmiyoruz.

Abdülkadir GÜRER

Muhammed Herîdî, "Beşinci Bölüm" de çağdaş edebiyatta tslâmî bilinçlenmenin dönüşü eksenini etrafında dolaşmaktadır. Yazar, önce konuya alt yapı olarak politik alandaki İslâmî bilinçlenme hareketine kısaca değinir. Daha sonra edebiyattaki materyalist eğilimler ve doğurduğu tepkileri gündeme getirir. Bu çerçevede Nazım Hikmet, Yahya Kemâl, Samiha Ayverdi ve Necip Fazıl üzerinde ayrıntılı olarak durur.

Yazar, kitabının son kısımlarında İslamcı edebiyat çevre ve temsilcileri arasında Sezaî Karakoç ve Diriliş hareketi, Edebiyat dergisi çevresi, Nuri Pakdil, Mavera çevresi, Erdem Bayezid ve Akif İnan'ı ele alıp değerlendirme yoluna gider.

Görüldüğü gibi Muhammed Abdü'l-Lâtîf Herîdî, çalışmasını Türk edebiyatının bütününe kucaklama amacından uzak tutarak tarihsel gelişimi içinde belli bir boyutunu inceleme ve araştırma temeli üzerine kurmuştur. Dolayısıyla bu çalışmaya bir "edebiyat tarihi" olarak değil, yazarın ilgi duyduğu bir alanda yoğunlaşan bir "monografi" olarak bakmak durumundayız.

Yazarın kitabının sonuna koyduğu bibliyografyadan Kenan Akyüz, Nihat Sami Banarlı, Mehmet Kaplan, Fuat Köprülü, Cevdet Kudret, Necla Pekolcay, Ahmet Kabaklı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Fevziye Abdullah Tansel gibi edebiyat tarihçilerinin çalışmalarıyla doğrudan doğruya sanatçıların kendi eserlerini temel aldığını anlıyoruz.

Araş. Gör. Nurullah ÇETİN

